

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС
СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ

Галузь знань «Гуманітарні науки»
Спеціальність «Історія та археологія»

**ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В ЕКЗИЛІ (1948-1992 РР.)**

Шифр «Diplomatia Incognita»

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень та скорочень.....	3
Вступ.....	4
Розділ 1. Історія вивчення теми. Методологія та джерельна база дослідження.....	7
Розділ 2. Інституційна структура діяльності ДЦ УНР в екзилі у 1948-1992 роках	11
Розділ 3. Діяльність представництв ВО ДЦ УНР в країнах Європи, Азії та Америки, Австралії і Новій Зеландії.....	15
Розділ 4. Контакти із міжнародними форумами та зарубіжними організаціями, громадськими утвореннями	23
Висновки.....	28
Список використаних джерел та літератури.....	30
Додатки.....	34

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ВО ДЦ УНР – Виконавчий Орган Державного Центру Української Народної Республіки

ДЦ – Державний Центр

МОК – Міжнародний Олімпійський Комітет

ОУН – Організація українських націоналістів

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

СУБ – Союз Українців Бельгії

УНР – Українська Народна Республіка

УНРада – Українська Національна Рада

УРСР – Українська радянська соціалістична республіка

ЦДАЗУ – Центральний державний архів зарубіжної україніки

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У 2017 році відзначалося 100-річчя української дипломатії. Було проведено низку конференцій, видано відповідні тематичні збірники, влаштовано виставки документів тощо. За час свого розвитку українська зовнішньополітична служба зазнавала як злетів, так і невдач. Сучасна Україна має низку серйозних проблем. Гібридна війна, що безпосередньо стосується нашої держави, стала свідченням кризи світової системи безпеки. Анексія Криму у 2014 р., військові дії в Донецькій та Луганській областях, відхід від європейського вектору розвитку та орієнтація на Росію в період президентства В. Януковича стали причиною багатьох дипломатичних фіаско теперішньої української зовнішньополітичної служби. У зв'язку з цим привертає до себе досвід дипломатичної діяльності ДЦ УНР в екзилі у післявоєнний період (1948-1992 рр.). Його існування та різнобічна діяльність на міжнародному відтинку стали свідченням неперервності вітчизняного державотворення в ХХ сторіччі на тлі більшовицького контролю території України, своєрідним проявом національно-визвольного руху на світовій арені. І саме на подібних уроках історії, їхньому синтезі й аналізі можна уникнути помилок дипломатії у проведенні зовнішньої політики суверенної та незалежної України на сучасному етапі, удосконаленні, розширенні її зовнішньополітичної служби.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні дипломатичної діяльності ДЦ УНР в екзилі у 1948-1992 роках.

Реалізація поставленої мети передбачає **завдання** дослідити:

- 1) історію вивчення теми, джерельну базу дослідження;
- 2) інституційну структуру діяльності ДЦ УНР в екзилі у 1948-1992 роках;
- 3) діяльність представництв ВО ДЦ УНР в країнах Європи, Азії та Америки, Австралії і Нової Зеландії;
- 4) особливості «персональної дипломатії» представників УНР;

5) контакти з міжнародними організаціями, форумами та громадськими утвореннями.

Об'єктом дослідження є діяльність УНР на еміграції, а **предметом** – його зовнішньополітична діяльність ДЦ УНР у 1948-1992 роках.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із 1948 року до 1992 року. Це був останній період діяльності ДЦ УНР в екзилі. Адже його активна діяльність відновилась після завершення Другої світової війни лише в 1948 році і припинилася в 1992 році, коли останній президент УНР М. Плав'юк визнав Україну правонаступницею УНР.

Географічні рамки дослідження охоплюють країни, в яких розгорнули зовнішньополітичну активність представники ДЦ УНР на еміграції.

Новизна роботи полягає в тому, що *вперше* було комплексно висвітлено зовнішньополітичний напрямок діяльності ДЦ УНР в екзилі у 1948-1992 роках. До цього часу у вітчизняній історичній науці немає відповідних наукових розвідок. Постановка теми дослідження є новою. Було *доведено* (безпосередньо на основі праць уенерівців), що, незважаючи на відсутність офіційних дипломатичних представництв ДЦ УНР в екзилі, його представники проводили активну дипломатичну роботу, а їхня наукова і громадсько-політична діяльність в різних країнах була спрямована на привернення уваги світового співтовариства до українського питання. Комплексно *зображено* діяльність українських послів на чолі представництв ВО ДЦ УНР у різних країнах. *Виокремлено* етапи розвитку зовнішньополітичної діяльності в післявоєнний час та уточнено час і причини її занепаду.

Практичне значення роботи полягає в тому, що зібраний та систематизований матеріал, теоретичні положення та судження, висновки можуть бути використані в подальшій науково-дослідній роботі автора, висвітлені у відповідних фахових виданнях, представлені у формі доповідей під час наукових конференцій/читань, теоретичних семінарів.

Апробація отриманих результатів дослідження: окремі аспекти заявленої теми обговорювалися на 2-х наукових конференціях (міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених; університетських Днях Науки) та англomовних студентських наукових читаннях в університеті.

Публікації: основні положення роботи були відображені в 3 наукових публікаціях (1 стаття та 2 тез).

Структура роботи складена відповідно до орієнтації задля вирішення мети і поставлених завдань дослідження. Конкурсна робота складається із вступу, чотирьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел та літератури (36 позицій) і додатків. Загальний обсяг роботи – 38 сторінок, з яких основний текст становить 29, список використаних джерел та літератури – 4, додатки займають 5 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Історія вивчення теми. Серед сучасних українських дослідників деякі її аспекти вивчали О. Вовк, С. Гарнагіна, Ж. Дзейко, І. Панова, В. Яблонський та інші. Особливий науковий інтерес викликають праці О. Вовк та Ж. Дзейко («Політично-громадські органи Української Народної Республіки в екзилі в 1920-1992 рр. (історико-правовий аспект)»), С. Гарнагіної («Класифікація джерел з історії міжнародної діяльності екзильного центру УНР (1948-1992 рр.))» та В. Яблонського («Конституція» Державного Центру УНР в екзилі у 1948-1992 рр.)).

Тут описана дипломатична діяльність, ґрунтовно висвітлені окремі аспекти зовнішньої політики УНР в екзилі, критично проаналізовані конкретні кроки унерівців та ставлення іноземних держав до українського питання.

Представлена тема привертала увагу представників української діаспори. Серед них варто виділити таких авторів як Я. Рудницький, В. Коваль, М. Світуха, М. Лівницький та інші. Однак їхнім працям подекуди притаманний певний суб'єктивний підхід, оскільки вони часто посиляються на власні згадки та спогади дипломатів УНР в екзилі, але при цьому мало уваги приділяють опрацюванню документальних джерел.

У післявоєнний час зовнішньополітична активність УНР здійснювалася саме завдяки відомим персоналіям, які складали когорту її дипломатів. Вони активно займалися науковою та публіцистичною діяльністю. У їхній роботі можна віднайти цінні дані, які допомогли глибше та ширше зрозуміти цілісну картину життя УНР в напрямку зовнішніх справ.

В. Трембіцький написав низку наукових праць. Серед них інтерес викликає робота «Чехо-Словаччина і Україна в минулому та у сучасності»¹. Там ґрунтовно

---

¹ Трембіцький В. Чехо-Словаччина і Україна в минулому та у сучасності. Торонто: Вісті Комбатанта, 1997. 20 с.

проаналізовані двосторонні стосунки, починаючи з 1917 року і до моменту проголошення незалежності України. Також зроблено прогноз на подальші спільні дипломатичні відносини, співпрацю в різних сферах, про спільні інтереси тощо.

Хоча у 1944 році від активної політичної діяльності та зовнішньополітичного життя відійшов Р. Смаль-Стоцький, але коли він переїхав до США (1947), то його наукова і громадська діяльність була спрямована на інформування американців про українську проблему. Знаковою є його англomовна праця, яка була опублікована 1952 року, «The Nationality Problem of the Soviet Union and Russian Communist Imperialism» («Національна проблема в Радянському Союзі та російський комуністичний імперіалізм»). У ній автор розкрив перед американським читачем шкоду більшовицьких впливів у світі².

В. Коваль завжди намагався привертати увагу світової спільноти до українського питання. Зокрема, він це робив і через публікації праць, що викликають науковий інтерес. Наприклад, «Злочин Москви у Вінниці» (у книзі описуються події, які призвели до того, що десять тисяч українців у Вінниці були жорстоко замордовані тоталітарною машиною у 1937-1938 рр.). У цій роботі автор викрив злочини російських імперіалістів, показав, що народовбивство та репресії не були новими методами для СРСР та закликав кожного українця інформувати про подібні злочини вільне людство. В. Коваль намагався стати на захист не лише українських інтересів, але й інтересів інших поневолених народів. Це доводить одна із його думок, викладена у вищезгаданій праці: «[...] домагатися покарання винних у тому російських імперіалістів. Ця кара буде тільки тоді справедливою коли на руїнах Червоної Росії, будуть відновлені самостійні держави народів поневолених російським імперіалізмом»³.

Ще однією важливою роботою В. Ковалю є «Не дискувати, а викривати! (на тему українсько-російських відносин)». У ній автор наводить судження, яке,

---

² На пошану сімдесятиріччя народин Романа Смаль-Стоцького: Записки НТШ. Т. 177. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1963. С. 15.

³ Коваль В. Злочин Москви у Вінниці. Нью-Йорк, 1951. С. 5.

на нашу думку, чітко підкреслює цілі діяльності ДЦ УНР в екзилі: «Нашим завданням на еміграції є добитися зрозуміння західним світом визвольної боротьби українського народу та паралізування москвофільських впливів; викривання московських коляборантів типу «українців-федералістів» та демаскування їх перед цілим світом»⁴.

Уенерівці не стояли осторонь подій, що відбувалися в світі. Вони аналізували їх, писали праці, проводячи різні паралелі між подіями в Європі та Україні. Яскравим прикладом слугують події в Чехословаччині та Польщі (йдеться про березень 1968 року). Там були виступи проти комуністичних режимів. М. Лівицький зазначив, що в Україні теж відбувається виступ молодшої генерації проти більшовиків, але багато діячів зазнають гноблення та репресій. Він вважав, що події у перелічених вище країнах посилять рух за свободу серед інших поневолених народів та прискорять розпад радянської імперії⁵. Крім того, на нашу думку, важливо наголосити, що робота М. Лівицького «Відносини Захід-Схід і проблеми поневолених Москвою націй» ще раз засвідчує високу обізнаність українських діячів в світовій політиці. Згадана праця має фаховий аналіз європейської політики, міждержавних відносин другої половини ХХ століття.

Отже, представники дипломатичної служби УНР були обізнаними в питаннях світової політики, намагалися привертати міжнародну увагу до українського питання. У їхніх працях відображено головні ідеї та напрямки зовнішньої політики УНР післявоєнного часу.

Позитивно оцінюючи науковий доробок вказаних авторів, варто, проте зауважити, що період діяльності УНР в екзилі протягом 1948-1992 років досліджено недостатньо, а тому він вимагає подальшого вивчення.

Методологічну основу нашої роботи становлять загальнонаукові та спеціально-історичні методи дослідження. Із загальнонаукових ми опиралися на методи синтезу та аналізу, історичний та логічний. Аналіз дав можливість

⁴ Коваль В. Не дискутувати, а викривати! (На тему українсько-російських відносин). Нью-Йорк, 1952. С. 58.

⁵ Лівицький М. Відносини Захід-Схід і проблеми поневолених Москвою націй. Мюнхен, 1975. С. 16-18.

розглянути різнобічну зовнішньополітичну діяльність ДЦ Української Народної Республіки в екзилі з виділенням окремих складових елементів, а синтезування матеріалу дозволило встановити зв'язок між виділеними частинами та фактами, взятими з опрацьованих джерел та літератури. Історичний метод використовувався для пізнання предмету дослідження у хронологічній послідовності та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Завдяки логічному методу вдалося пов'язати діяльність представників дипломатичної плеяди УНР із різними важливими громадсько-політичними подіями, показати їхню роботу, що спрямовувалася на привернення уваги світової спільноти до українського питання.

Покращенню наукового дослідження сприяло використання спеціально-історичних методів роботи: хронологічного, історико-порівняльного, історико-типологічного. Хронологічний метод застосовувався, аби прослідкувати сплески найбільшої зовнішньополітичної активності еміграційного центру та відстежити її занепад. Керуючись історико-порівняльним та історико-типологічними методами, здійснено огляд діяльності українських дипломатів та неофіційних представництв, їхній внесок задля підтримання роботи ДЦ УНР в екзилі та забезпечення існування його зовнішньополітичної служби.

Джерельну базу роботи становлять опубліковані архівні матеріали, мемуарна література, документи, преса, листування дипломатів УНР в екзилі. Вони містять багато інформації про зовнішню політику та міжнародні зв'язки. Серед них особливий інтерес викликають листування та мемуари Я. Рудницького, М. Ливицького, М. Світуха, М. Плав'юка та ін.. В цілому, джерельна база характеризується репрезентативністю, вірогідністю та різноманітністю та є достатньою для написання дослідницької роботи.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ДІЯЛЬНОСТІ

ДЦ УНР В ЕКЗИЛІ У 1948-1992 РОКАХ

Після завершення Другої світової війни європейська карта нагадувала згарище військових подій, а вже третя хвиля української еміграції, переважно з політичних мотивів, прибула до Америки⁶ (в подальшому українська діаспора там активно підтримувала ДЦ УНР). Всі спроби відновити українську незалежність в роки війни були марними. Українська територія надалі перебувала під контролем більшовиків. У цей час почала спостерігатися в країнах Європи та Північної Америки консолідація української еміграції.

Особливої ваги та значущості набув уряд УНР в екзилі, який через роки воєнного лихоліття був вимушений припинити активну діяльність у зовнішньополітичній сфері. Він розглядався єдиним легітимним спадкоємцем української державності⁷. Саме ДЦ УНР був форпостом для згуртування українства навколо ідеї Української Народної Республіки, в основу діяльності якої було покладено тезу про «визнання народу України, що проживав на теренах, основною і єдиною силою, здатною радикально змінити її внутрішнє суспільно-політичне становище...»⁸.

Загальновідомо, що більшовицька Москва сприяла входженню маріонеткового уряду УРСР на форум Організації Об'єднаних Націй⁹.

1948 року при екзильному уряді було сформовано Українську Національну Раду. Ця подія стала відправною точкою відліку нового етапу в його діяльності¹⁰.

⁶ Куропась М. Історія української еміграції в Америці. Нью-Йорк: Український музей, 1984. С. 15.

⁷ Сфремова О. Фонд № 5235 «Уряд УНР в екзилі» у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2008. Вип. 11. С. 382.

⁸ Кучерук О. Фонд Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі (ДЦ УНР) в Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВОВ). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог; Торонто; Нью-Йорк: Національний університет «Острозька академія», Світова Наукова Рада Світового Конгресу Українців, Українське Історичне Товариство, 2005. С. 163.

⁹ Рудницький Я. В 65-річчя екзильного уряду УНР (1920-1985). Філадельфія, 1985. С. 17.

¹⁰ Там само.

Першопочатково до складу УНРади ввійшли представники ОУН (М), ОУН (Б), УНДО, УРДП, УПСР, УРСР, УНДРП, УНДС¹¹. Цей орган уособлював комунікаційний канал між інституціями еміграційного уряду та еміграційним громадянством¹².

Слід зазначити, що активну участь у створенні Української Національної Ради брав Степан Витвицький. Під час обговорення проекту її Декларації він зазначив, що ця остання є візитною карткою українців на міжнародній арені, яка допоможе наголосити, що УНР включає в себе світові тенденції і це засвідчує об'єднання українців із світовим рухом¹³.

Голова уряду УНР в екзилі Ярослав Рудницький виділяв наступні етапи розвитку еміграційного уряду:

- 1920-1948 рр. – політична діяльність із перевагою індивідуальної дії засновників і продовжувачів праці С. Петлюри;
- 1948-1978 рр. – політична діяльність із перевагою партійно-групового сектора української діаспори на базі (первісної) УНРади;
- 1979-1989 рр. – політична діяльність із тенденцією збалансування партійно-групового й непартійно-індивідуального чинників («відпартійщення ДЦ УНР»);
- 1989-1991 рр. (з епілогом в 1992 р.) – політична діяльність із перевагою партійно-групового сектора української діаспори (нове запартійщення ДЦ УНР)¹⁴.

На нашу думку, варто звернути увагу на «Тимчасовий Закон про реорганізацію Державного Центру УНР в екзилі», що представляв своєрідну

¹¹ Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2 роками. 3-тє видання. Оттава, 1995. С. 13.; Жабуровська М. Участь Організації Українських Націоналістів (бандерівців) у переговорах щодо консолідації українського національно-визвольного руху та створення єдиного політичного еміграційного центру. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 12. С. 278.

¹² Доповідь В. Яблонського. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/0223_dop.pdf (дата звернення: 29.04.2018).

¹³ Кондратюк К., Патер І. Степан Витвицький. *Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Уряди. Постаті*. Львів: Тріада плюс, 2013. С. 97.

¹⁴ Цит. за: Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2... С. 16-17.

«еміграційну конституцію» для уенерівців (див. Додаток 1). Згідно з ним: «Органами Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі є: Президент УНР в екзилі і його заступник з титулом Віце-президента, Уряд, і Українська Національна Рада»¹⁵. Цей закон також регулював особливості обрання УНРади¹⁶. Ним закріплювалися демократичні засади функціонування ДЦ УНР, зафіксовувався поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, регламентувався принцип безперервності влади¹⁷.

Гострим було фінансове питання, що набуло особливої ваги під час відновлення ДЦ УНР в 1948 році. Було створено Ресорт фінансів (Міністерство фінансів), запроваджувалися членські внески для всіх учасників Державного Центру. До 70-х років річний бюджет уряду становив близько 50-60 тисяч доларів США¹⁸. Фінансові засоби також надходили завдяки Товариству Прихильників ДЦ УНР в екзилі. А у 1979 році було створено Світове об'єднання прихильників ДЦ УНР. На його чолі стали Я. Рудницький, С. Букшована та В. Марко¹⁹.

У післявоєнний період керівні органи еміграційного уряду продовжували змінювати своє місцезнаходження. Упродовж 1944-1976 років їх переважна більшість розташовувалася у Німеччині, а вже протягом 1976-1992 років – у США. Проте незмінною залишалася мета УНР на еміграції. Як зазначила І. Панова, «ДЦ УНР в екзилі проголошував своє метою – створення альтернативи українській радянській державності та досягнення Україною державної незалежності»²⁰.

¹⁵ Тимчасовий закон про реорганізацію Державного Центру УНР в екзилі. *Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: статті і матеріали* / Зредагували Любомир Р. Винар і Наталія Пазунок. Філадельфія; Київ; Вашингтон; Фундація ім. С. Петлюри: Веселка, 1993. С. 311.

¹⁶ Яблонський В. «Конституція» Державного Центру УНР в екзилі у 1948-1992 рр. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років*. 2014. Вип. 10. С. 339.

¹⁷ Там само. С. 347.

¹⁸ Незалежність в екзилі. Історія української діаспори [Відеопроєкт] / Wild Fox Film, Архів української діаспори. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K3uLjDPneuc> (дата звернення: 30.04.2018).

¹⁹ Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2... С. 15.

²⁰ Панова І.Ю. Утворення Державного Центру УНР в екзилі: політико-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 78.

На її думку, у післявоєнний період він сконцентрувався на координації всіх українських сил за межами УРСР, інформуванні діаспори про різноманітні аспекти суспільно-політичного й економічного життя в республіці, створенні, системи інформування про порушення прав людини в УРСР та наданні посильної допомоги проявам у ній інакодумства і протестних акцій²¹.

Важливою для досягнення усіх завдань та цілей УНР залишалася зовнішньополітична діяльність. Я. Рудницький зазначав: «[...] відтинок зовнішньої політики був однією із найважливіших ділянок праці Уряду УНР»²². У подальшому також офіційно зазначалося, що завданням української зовнішньої політики є здобуття визнання уряду УНР «[...] як легального представництва українського народу...»²³.

Отже, після завершення Другої світової війни відбулася консолідація сил української еміграції. Зокрема, при екзильному уряді було утворено УНРаду. Було прийнято «Тимчасовий Закон про реорганізацію Державного Центру УНР в екзилі», який став своєрідною «конституцією» для еміграційного уряду. Новими осідками уряду спочатку була Німеччина, а потім США. Проте мета діяльності залишалася незмінною – відновлення незалежної та суверенної української державності.

---

²¹ Панова І.Ю. Еволюція правового становища ДЦ УНР в екзилі. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 61. С. 75.

²² Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі... С. 18.

²³ Витяг з постанови УНРади щодо Напрямків української зовнішньої політики. 11 травня 1957 р. – продовження. // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 2 зв. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/online/47-all/504--1-r.html> (дата звернення: 20.05.2018).

РОЗДІЛ 3

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИЦТВ ВО ДЦ УНР В КРАЇНАХ ЄВРОПИ, АЗІЇ ТА АМЕРИКИ, АВСТРАЛІЇ І НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ

Ще починаючи із варшавсько-паризького періоду діяльності УНР (1924-1940), робота дипломатичних представництв та місій носила громадський характер, більшість з яких були самоліквідувалися через недостатнє фінансування та тиск з боку Радянського Союзу. В різних країнах світу, де була досить значна частка українського населення, ці представництва, які діяли *de facto*, виконували роль провідника екзильного уряду. Вони контактували з різними організаціями, підтримували зв'язки із закордонними українцями, аби створити сильну базу праці в українській діаспорі²⁴.

Важливо наголосити, що зовнішньополітичні зносини підтримувались із потужними державами саме завдяки активній діяльності та ентузіазмі українських громадсько-політичних діячів, колишніх очільників і членів офіційних дипломатичних місій, які проживали в різних країнах світу.

У післявоєнний період ситуація в цьому плані кардинальних змін не зазнала і продовжувала носити неофіційний характер.

Ярослав Рудницький у своїй праці «ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2 роками» навів список представників уряду УНР у різних країнах упродовж 1941-1991/2²⁵:

- у США: С. Витвицький, К. Паньківський, І. Паливода, Є. Приходько, П. Лимаренко;
- у Канаді: М. Садовський, М. Липовецький;
- у Аргентині: В. Левицький, О. Римський;
- у Бразилії: М. Рубінець;
- у Венесуелі: В. Коваль;

²⁴ Єфремова О. Фонд № 5235 «Уряд УНР в екзилі»... С. 383.

²⁵ Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2... С. 26.

- у Європі: С. Опаренко, П. Базилевський, М. Сидоренко, О. Баранівський (Англія), В. Федорончук (Італія), О. Вінтоняк (Німеччина);
- у Австралії: К. Закревський, І. Рибчин, С. Яськевич, С. Книш.

Я. Рудницький також зазначив, що: «В зовнішній діяльності Уряду УНРеспубліки допоміжну роль відіграли його Представництва в різних країнах Заходу. Були це звичайно станиці дипломатичної служби, складені з громадян даних держав, отже вони мали з одного боку статус етнічних організацій, коли йшло про їхнє: правне /чи фактичне/ відношення до урядів стосовних держав, а з другого боку були квазі-почесними «гоноровими» консульствами екзильного уряду УНР [...] Іншими словами, всякі акції перед чужинецькими урядами представників УНР були основані на їхній державній приналежності – вони зверталися до «своїх» урядів, як «етніки», часом із можливостями впливати на вибір одного, чи другого посла, депутата, до «свого» парламенту. Конкретно вони не могли виступати як повноцінні представники екзильного Уряду УНР, а тільки як «лояльні громадяни» даної держави»²⁶.

Виконавчий Орган ДЦ УНР, який діяв дуже часто через Ресорт зовнішніх справ, реагував на світові події, надсилав відповідні меморандуми, телеграми та звернення до зарубіжних держав, інших екзильних урядів²⁷. Він використовував представництва (або ж ще в науковій літературі побутує термін «репрезентації») в різних країнах світу, на чолі яких стояли його уповноважені послы. Вони діяли неофіційно і, по суті, були заміником дипломатичних місій, консульств та представництв, які функціонували на початковому етапі існування екзильного уряду УНР. Ці представництва зверталися до політичної еліти європейських та американських держав.

Таким чином, представники УНР та уповноважені представники ВО, котрі проживали в різних державах світу, розгорнули активну громадсько-політичну

²⁶ Цит. за: Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2... С. 25.

²⁷ Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали. 1920-1992 / Упорядник В. Яблонський. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2012. С. 375.

діяльність, стали своєрідною вертикаллю зовнішньополітичної служби УНР, яка діяла неофіційно (тобто не мала статусу консульства, місії тощо).

Зазначимо, що М. Рубінець та В. Коваль були затверджені представниками УНР в екзилі під час зборів уряду 22 і 23 січня 1986 року в Філадельфії (США)²⁸.

Слід також вказати, що представники делегатур УНР в Австралії, Франції, Великобританії та Бразилії були присутні в Маріїнському палаці під час прийому Президентом України Л. Кравчуком делегації ДЦ УНР в екзилі та під час офіційної церемонії складання повноважень УНР М. Плав'юком²⁹.

Важливе місце в роботі зовнішньополітичної служби відводилося В. Трембіцькому, який був керівником Ресорту зовнішніх справ УНР (своєрідне МЗС УНР) і перебував у Нью-Йорку³⁰. Там він був своєрідним зв'язковим між урядом УНР і дипломатичними представництвами балтійських держав³¹. Його завданням було також налагодження взаємних із країнами-членами ООН, які підтримували дипломатичні контакти із УНР в 1917-1920 роках.

Налагоджував двосторонні відносини між США та урядом Кость Паньківський, а в час відсутності останнього його заміняв Іван Паливода. Президент ДЦ УНР та Представництво в США доповнювали одне одного. Президент підтримував контакти з членами Конгресу, відвідував лідерів обох партій (демократичної та республіканської), голову комісії Сенату в зовнішніх справах³².

У Канаді про Представництво дбав Михайло Садовський (у 1954-1955 рр. перебрав повноваження від В. Кохана та С. Волинця). Відбувалася співпраця із тими діячами та організаціями, що підтримували ДЦ УНР. Канадська преса приділяла багато уваги визвольній справі українського народу. Посли УНР

²⁸ Відбулося зібрання уряду УНР. *Свобода*. 1986. № 41. С. 1.

²⁹ Микола Плав'юк: «...Проігнорувавши Петлюру, ми підважили б легітимність всього цього акту». URL: <https://olena-nekora.dreamwidth.org/62203.html?thread=329211#cm329211> (дата звернення: 21.05.2018).; Плав'юк Микола. Україна — життя моє. Від селянського сина — до державника. URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/plaviuk2.htm> (дата звернення: 25.05.2018).; Жила В. Людина, яка прагнула допомогти Україні вийти на шлях достойного розвитку. *Народна воля*. № 37. 2003. С. 5.

³⁰ Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2... С. 26.

³¹ Там само.

³² Український парламентаризм на еміграції... С. 382-383.

підіймали українське питання перед парламентарями та високопосадовцями не лише в Оттаві, але й в низці провінцій³³. Представництво контактувало із українською діаспорою Канади, яка була досить потужною.

Відомо, що активну дипломатичну діяльність в Італії у період між двома світовими війнами розгорнув Євген Онацький. У післявоєнний час він осів у Буенос-Айресі. Там діяла Українська Центральна Репрезентація для координації розділених політичних та громадських сил, яку він очолив у 1953 році (перебував на посаді голови до 1960 року, а через три наступних роки став головою Ради Української Центральної Репрезентації)³⁴. В аргентинській столиці Євген Дометійович також був редактором та упорядником низки наукових видань.

У 1950 році уповноваженим ВО у Венесуелі став Венедикт Васюк. Представництво, яким він керував, допомагало у поліпшенні фінансових справ ДЦ УНР («проводило позичкову акцію серед нашої еміграції»)³⁵. Були встановлені зв'язки з офіційними владними колами Венесуели, Представництво захищало інтереси українців (таким чином, воно, по суті, виконувало консульську функцію). Також було організовано відзначення 30-х роковин з дня смерті Голови Директорії та Головного Отамана Симона Петлюри. У часописі «До Пово» у 1956 р. надруковано статтю про ДЦ УНР і про екзильний уряд, і, зокрема, зазначалося, що В. Васюк є його представником у Венесуелі. Оскільки поява статті співпала із придушенням угорського народного повстання, то в ній було вміщено заклик до українських вояків радянської армії не стріляти в угорських робітників³⁶.

У роботі на зовнішньому відтинку існували досить великі труднощі. Зокрема, потужні західні держави не посідали чіткої позиції щодо діяльності еміграційного уряду УНР та інших підконтрольних Радянському Союзу держав.

³³ Український парламентаризм на еміграції... С. 384-385.

³⁴ Онацький Є. У вічному місті. Т. 2. Записки українського журналіста роки 1931-1932. Торонто: Видавництво «Новий шлях», 1981. С. 4.

³⁵ Український парламентаризм... С. 394.

³⁶ Там само.

Через те, що Захід не втручався у внутрішні справи офіційної Москви для ДЦ УНР в екзилі було складно здійснювати успішну політичну та дипломатичну роботу³⁷.

ВО постійно дбав про налагодження контактів із німецькими громадсько-політичними та культурними організаціями. Німецьким урядовцям надсилалися різні меморандуми, листи (наприклад, з нагоди проголошення Федеративної Республіки Німеччини). Уенерівці отримували у відповідь листи із подяками. Відбулося також кілька зустрічей із вищими політичними колами ФРН. Відомі діячі цієї держави відвідували українські культурні події, мітинги тощо³⁸.

Представництво ВО у Великій Британії займалося інформуванням офіційних осіб про українську проблему, визвольну політику Державного центру УНР. Подібною ситуація була й у Франції. Представництво тут очолював з 1948 р. С. Созонтів, а з 1954 р. обов'язки «неофіційного посла» перейшли до Р. Голіяна. Там діяли різні українські організації (наприклад, Українське Військове Товариство, яке очолював О. Удовиченко). Питання української боротьби за державність викликало особливий інтерес³⁹. В Італії, де представником ВО УНРади був В. Федорончук, простежувалася активна дипломатична робота на культурному напрямку. Підтримувалися зв'язки із різними політичними партіями (соціал-демократичною, ліберальною, республіканською тощо), місцевою пресою.

Широкі зв'язки із громадськими, політичними силами, проведення культурних імпрез та дописування в пресу було характерне для посланців УНР в Швейцарії (там представником був М. Єремійв) та Бельгії (Іван Левко очолював тут Союз Українців Бельгії (СУБ) та був Уповноваженим ВО в цій державі)⁴⁰.

Цікаво відзначити, що Представництво ВО діяло також в Австралії та Новій Зеландії (утворене в 1949 р., очільник – Я. Погин до 1956 р., потім

³⁷ Плав'юк М. Діаспора на захисті прав людини в Радянській Україні. *Україна дипломатична*. Вип. 2. Київ, 2002. С. 309.

³⁸ Український парламентаризм на еміграції... С. 382.

³⁹ Там само. С. 387-388.

⁴⁰ Там само. С. 387; 397.

дипломатичні повноваження отримали І. Грушецький та С. Яскевич)⁴¹. Відбувалося інформування місцевого населення та урядових кіл про українські справи (радянський контроль над територією України, примусові депортації, концентраційні табори, політику геноциду тощо). Проводилися різні мітинги, культурні події, існувала співпраця в низці громадсько-політичних організацій.

Щоб краще зрозуміти дипломатичну роботу уряду УНР, коли ним керував Ярослав Рудницький, варто звернутися до звіту Голови уряду⁴². В частині, де йшлося про зовнішню діяльність УНР, зазначено, що у загальному вона відбувалась у наступних сферах⁴³:

1. Співпраця з ООН, її комітетами, агенціями, комісіями тощо.
2. Налагодження зв'язків із іншими екзильними урядами, зокрема польським у Лондоні та його органами у Вільному світі (Австрія, Канада, Австралія).
3. Налагодження контактів із урядами США та Канади.
4. Активне залучення представників УНР до Гельсінського процесу, зокрема до Оттавської, Бернської та Віденської конференцій.
5. Налагодження зв'язків із державами Сходу (Японія, Туреччина, Південна Корея, Ізраїль).

Крім того, Я. Рудницький був запрошений до слова під час організованого Польським Науковим Інститутом заходу в Монреалі (Канада) 18 січня 1991 року. Зокрема, він підкреслив важливість акту передачі легітимної влади, що була збережена в екзилі, демократично обраній владі у Польщі, а також наголосив, що це дуже важливе і цілком вірне рішення. Я. Рудницький побажав успіхів для третьої Речі Посполитої. Це подія була знаковою для розвитку дружніх українсько-польських стосунків.

⁴¹ Український парламентаризм на еміграції... С. 391-394.

⁴² Носко-Оборонів Т. Ярослав Богдан Рудницький. Оттава, 1992. С. 27-29.

⁴³ Там само. С. 29.

Як бачимо, що у післявоєнний період дипломатична робота представниками УНР здійснювалася переважно засобами «персональної дипломатії».

У 1990-1991 роках спостерігався занепад дипломатичної активності. Це пояснювалося тим, що Я. Рудницький вирішив відійти від справ, сподіваючись, що його наступники продовжать розпочату ним роботу. Але цього не сталося.

Новим головою уряду став І. Самійленко. Він не зміг підібрати вдалу кандидатуру для керівництва Ресортом зовнішніх справ. Крім того, на відміну від своїх попередників, йому не вдалося яскраво та вдало заявити про себе як про дипломата. Наприклад, коли у 1990 році в Парижі відбувалася важлива після-Гельсінська конференція і необхідно було продовжити дії уенерівців, розпочаті ще на конференціях в Берні та Відні (1986-1987 рр.), він приїхав до французької столиці вже після вищевказаного заходу і лише ознайомився із результатами проведеної роботи⁴⁴.

Багато важливих заходів задля встановлення тісніших контактів із зарубіжними державами залишалися поза увагою представників УНР. Проте, варто зауважити, що завдяки М. Світусі, який був досвідченим у зовнішніх справах, ситуацію вдалося дещо покращити. Він підготував меморандум до 25 держав, в якому були наведені рекомендації для політики Заходу щодо України й інших держав Східної Європи. Останній також виступав із доповідями в інших країнах (наприклад, в березні 1991 року в Австралії). М. Світуха також критикував і внутрішню діяльність урядовці УНР, вказував на недоліки в їхній роботі, в структурі самого ДЦ⁴⁵. Крім того, саме його авторству належить цікава стаття «ДЦ УНР на порозі історичного рішення» (опублікована у 1992 році в «Свободі»)⁴⁶. У ній йшлося про те, що причин для продовження існування ДЦ УНР в екзилі немає, оскільки утворилась вільна та незалежна Україна. Автор

---

⁴⁴ Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2... С. 27.

⁴⁵ Там само... С. 29-31.

⁴⁶ Світуха М. ДЦ УНР на порозі історичного рішення. *Свобода*. № 21. 1992. С. 2-3.

також зауважив, що великою перевагою є те, що Україну визнали більшість країн, ніж це колись було в історії.

22 серпня 1992 року відбулася визначна подія в історії України. Останній президент УНР в екзилі М. Плав'юк склав свої повноваження перед Президентом України Л. Кравчуком (в присутності голови Верховної Ради та прем'єр-міністра), а також проголосив молоду, новоутворену, незалежну Україну правонаступницею УНР⁴⁷ (див. Додатки 3-5). Таким чином, завершився 70-річний період існування уряду УНР в екзилі.

Варто зазначити, що у фрагменті історичної довідки про діяльність ДЦ УНР в екзилі з 1921 по 1989 рр. (автор невідомий) йшлося про те, що на міжнародному відтинку роботи найбільші здобутки були у Румунії, Польщі, Чехословаччині, Німеччині, Швейцарії, Туреччині та Франції. Посилаючись на досвід дипломатичної роботи урядовців в минулі періоди (тарнівський та «варшавсько-паризький») і післявоєнний час, можемо підтвердити це судження (див. Додаток 2)⁴⁸.

Отже, у післявоєнний період зовнішньополітична діяльність УНР в екзилі проводилася завдяки «персональній дипломатії». Представникам еміграційного уряду, які проживали в різних країнах та були уповноваженими ВО, вдалося підтримувати зв'язки з іноземними державами. Вони брали участь в роботі міжнародних конференцій, організовували культурні події, контактували з урядовими колами зарубіжжя. За часів Я. Рудницького відбулося пожвавлення дипломатичної роботи. Підтримувалися контакти із країнами Азії. Але після його відходу від справ констатується занепад роботи ДЦ УНР на зовнішньому відтинку. У 1992 році УНР проголосила своєю правонаступницею новоутворену незалежну Україну. Це подія стала кінцем існування еміграційного уряду.

⁴⁷ 1992: останній президент УНР передає Кравчуку клейноди. Українська правда. Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/2012/01/22/69657/> (дата звернення: 24.05.2018).

⁴⁸ Фрагмент історичної довідки про діяльність ДЦ УНР в екзилі з 1921 по 1989 рр. Автор не встановлений. [1990-1991 рр.] // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 1–5. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/component/content/article/1089.html> (дата звернення: 26.05.2018).

РОЗДІЛ 4

КОНТАКТИ ІЗ МІЖНАРОДНИМИ ФОРУМАМИ, ЗАРУБІЖНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, ГРОМАДСЬКИМИ УТВОРЕННЯМИ

Незважаючи на еміграцію та перебування в епіцентрі складних міжнародних обставин, уряд УНР намагався захищати свої інтереси перед світовою спільнотою та вести активну пропагандистську політику, ціллю якої було привернення уваги до українського питання на міжнародній арені. Намагання заручитися зовнішньополітичною підтримкою потужних світових держав стало поштовхом для українських дипломатів розгорнути активну діяльність задля налагодження дипломатичних контактів із різноманітними міжнародними організаціями та форумами, громадськими утвореннями та зарубіжними організаціями.

Державний Центр УНР в екзилі активно співпрацював із іншими урядами/державними центрами у вигнанні. Зокрема, йдеться про Польщу, країни Балтії, Грузію тощо⁴⁹. З екзильними центрами Балтійських країн ВО встановив контакти 1949 року. Відтоді відбувалися наради й зустрічі щороку або кілька разів на рік. У 1954 році відбулася зустріч заступника голови ВО УНРади С. Довгала з міністром закордонних справ балтійських країн доктором Карвелісом. Під неї зустрічі були обговорені питання депортації більшовиками населення України та Балтики, також спільні заходи перед ООН⁵⁰. У травні 1955 року відбулася нарада з членами урядів Балтійських країн, в якій брали участь С. Довгаль і керівник Ресорту зовнішніх справ Д. Андрієвський.

У жовтні 1954 року ВО ДЦ УНР звернувся до ООН із меморандумом про примусове виселення українського населення до Казахстану, Сибіру та Приморської області. Було висловлено протест проти насильства над українським народом. У документі також йшлося про те, що має бути створена

⁴⁹ Вовк О.Й., Дзейко Ж.О. Політично-громадські органи Української Народної Республіки в екзилі в 1920-1992 рр. (історико-правовий аспект). *Часопис Київського університету права*. 2002. № 4. С. 70.

⁵⁰ Український парламентаризм на еміграції... С. 380.

спеціальна комісія, яка розглядатиме це питання. ВО отримав відповідь від ООН про те, що від уряду СРСР вона вимагатиме пояснень й опісля цю справу розглядатимуть відповідні комісії та органи ООН⁵¹.

Представники еміграційного уряду не стояли осторонь участі у різноманітних міжнародних форумах та конференціях. Наприклад, діяла Конгресова Комісія США у справі Голодомору 1932-1933 років в Україні, а її академічним дорадником був І. Самійленко, заступник голови уряду (в майбутньому і сам очолить уряд)⁵². Багато матеріалів та відозв було надіслано представниками уряду УНР до всіх голів держав, які брали участь у Паризькій конференції⁵³. Українські дипломати видавали ноти протесту, які були адресовані Радянському Союзу, ООН, керівним органам конференцій Поневолених Москвою народів. Про це свідчать збережені документи, частина яких була підписана особисто Президентом ДЦ УНР в екзилі, а решта – іншими посадовцями, серед них був і керівник Ресорту зовнішніх справ⁵⁴.

Українська історикиня С. Гарнагіна провела класифікацію джерел із міжнародної діяльності УНР в екзилі упродовж 1948-1992 року. Однією із груп писемних джерел вона виділила документи, матеріали міжнародних організацій та рішення і постанови низки конференцій. Зокрема, вони стосуються діяльності Товариства прихильників рідної мови, Співки українських письменників, Товариства прихильників УНРради, осередків УНР в екзилі. Сюди ж віднесено проекти та рекомендації багатьох міжнародних організацій (в тому числі й ООН), які стосувалися різних аспектів роботи ДЦ УНР в екзилі. Дослідниця зробила висновок, що цей комплекс документальних джерел дозволяє простежити особливості зовнішньополітичної діяльності еміграційного уряду протягом різних етапів його функціонування⁵⁵.

⁵¹ Український парламентаризм на еміграції... С. 375.

⁵² Вовк О.Й., Дзейко Ж.О. Політично-громадські органи... С. 70.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Гарнагіна С.О. Класифікація джерел з історії міжнародної діяльності екзильного центру УНР (1948-1992 рр.). *Гілея*. Вип. 61 (№ 6). Київ, 2012. С. 136.

⁵⁵ Там само. С. 136-137.

При започаткуванні Європейської Ради в Страсбурзі в 1949 році голова уряду УНР І. Мазепа та його заступник С. Витвицький надіслали звернення до її Голови. В ньому було охарактеризовано ситуацію на континенті та зроблено акцент на подіях у Східній Європі, де більшість країн перебувала під радянським контролем. Автори висловили думку про «потребу залучення України до майбутньої об'єднаної Європи»⁵⁶. Хоча це звернення залишилося поза увагою та без відповіді, проте засвідчило, що еміграційний уряд цікавився подіями на континенті та бажав всіляко сприяти входженню України в європейський простір.

Із 1954 року, продовжуючи виконувати обов'язки голови уряду, керівником Ресорту зовнішніх справ став М. Лівницький. Він мав широке коло зв'язків та активно користувався ними через зустрічі із представниками зарубіжного політикуму.

Коли М. Лівницького було обрано Президентом УНР, то новим очільником Ресорту зовнішніх справ став В. Федорончук. Останній мав добре налагоджені зв'язки із представниками італійської політичної еліти. Він підготував звернення до ООН щодо заміщення членів УРСР представниками екзильного уряду з 1969 року, реакції на який не було⁵⁷.

Помітна активізація зовнішньополітичної діяльності УНР та її співпраці із міжнародними організаціями та форумами відбулася, коли новим керівником Ресорту зовнішніх справ став Я. Рудницький (1978-1989), який з 1980 року очолив і уряд. Саме при ньому було підписано українсько-польську декларацію в Лондоні (1979), внесено апікації щодо Голодомору 1932-1933 років в Україні до Міждержавного Суду ООН в Гаазі (1983). Представники екзильного уряду були залучені до міжнародних конференцій у Берні (Швейцарія) та Відні (Австрія) (1986-1989), провели акцію перед членами групи 7 індустріалізованих

---

⁵⁶ Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2... С. 18.

⁵⁷ Там само. С. 19.

націй (Оттава, 1981), долучилися до акції в справі Чорнобиля (1986 та подальші роки)⁵⁸.

Саме за ініціативи Я. Рудницького в 1980 році було укладено договір із канадським Державним Архівом в Оттаві про заснування «Колекції ДЦ УНР» для зберігання документів Республіки 1920-1980 років. Цю колекцію передбачалося передати «справді вільному Уряду України». Велику роль у її збереженні відіграв Ю. Сальський. Він був головою Архівного комітету ДЦ УНР упродовж 1980-1992 років, а також очолював оттавські відділення Конгресу Українців Канади та Суспільної Служби Українців Канади⁵⁹.

У 1981 році українська діаспора розгорнула широкомасштабну кампанію по висвітленню Голодомору 1932-1933 років в Україні. ДЦ УНР був активним учасником цієї акції, адже вона розглядалась як одна із форм боротьби за незалежність України⁶⁰. Її результатом стало те, що СРСР і УРСР musiли визнати факт голоду 1932-1933 років (що заперечувалося раніше), а керівні органи СРСР були визнані винуватими в організації цього злочину.

Цікавою ділянкою, в якій теж проявилась зовнішньополітична діяльність ДЦ УНР в екзилі, був спорт. Представники уряду намагалися добитися того, щоб Україну допустили до участі в Олімпіаді самостійно, а не під стягами СРСР. У 1980 році більшість країн бойкотували СРСР через агресію в Афганістані (1979). До них еміграційний уряд надіслав спеціальні меморандуми, а також сприяв «альтернативній» Олімпіаді у Етобіток (Канада) в липні 1980 року⁶¹. Під час 23-ої Олімпіади в Лос-Анджелесі (1984) він звернув увагу на те, що «замість спорту уряд СРСР провадить політику русифікації на цьому міжнародному полі»⁶². Після її завершення представники УНР подали меморандум до Міжнародного

⁵⁸ Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2... С. 20.

⁵⁹ Salsky, George. *Ukrainians in the United Kingdom: online-encyclopedia*. URL: <http://www.ukrainiantheuk.info/eng/02/salsky-e.htm> (Last accessed: 11.05.2018).

⁶⁰ Недужко Ю. Боротьба української діаспори за демократію та державну незалежність України (кінець 70-х – початок 90-х років XX століття). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*. 2008. Вип. 11. С. 98-99.

⁶¹ Рудницький Я. ДЦ УНР в... С. 23.

⁶² Там само.

Олімпійського Комітету щодо неприпустимості участі радянських спортсменів у цій події, оскільки СРСР не визнає самостійними та незалежними Україну, Білорусь, балтійські держави та інші поневолені народи. Але відповіді на цей меморандум не було.

ДЦ УНР в екзилі намагався підтримувати контакти із Україною, що перебувала під тиском радянської тоталітарної машини. Доступною формою зв'язку із Батьківщиною для унерівців стало радіомовлення. Вони мали змогу користуватись ним завдяки зв'язкам та співпраці із «Голосом Америки», «Голосом Канади», «Радіо «Свобода», «Радіо-Рим» і «Радіо-Мадрид»⁶³. Найбільше відбувалась співпраця із «Радіо-Рим», оскільки там всі вісті про українські справи та відомості про діяльність ДЦ в екзилі подавалися без редакційних змін та скорочень. На думку Я. Рудницького, таке ставлення зі сторони «Радіо-Рим» було великою заслугою В. Федорончука, який і був керівником цих радіовисилань⁶⁴.

Отже, у післявоєнний період представники ДЦ УНР в екзилі продовжували налагоджувати тісні контакти із різними міжнародними форумами задля привернення уваги світової спільноти до українського питання. Українські дипломати брали участь у міжнародних конференціях, подавали меморандуми та акти щодо важливих подій у світовій політиці. Представники уряду УНР подавали офіційні звернення до МОК задля самостійної участі України в міжнародних спортивних заходах. Зв'язок із Україною підтримувався завдяки налагодженим контактам із різними радіостанціями в країнах Європи та Америки. Спостерігалась активна співпраця еміграційного уряду з українською діаспорою по всьому світі.

---

⁶³ Рудницький Я. ДЦ УНР в... С. 42.

⁶⁴ Там само.

ВИСНОВКИ

Комплексне дослідження зовнішньополітичної діяльності ДЦ УНР в екзилі у 1948-1992 роках дозволило зробити такі висновки:

1. Після завершення Другої світової війни відбулася консолідація сил української еміграції. Активну діяльність еміграційний уряд УНР зміг відновити лише в 1948 році.

2. З'ясовано, що було утворено УНРаду, прийнято «Тимчасовий Закон про реорганізацію Державного Центру УНР в екзилі», який став своєрідною «конституцією» для еміграційного уряду. Складним залишалося питання фінансування діяльності діячів УНР. Новими осідками уряду спочатку була Німеччина, а потім США. Проте мета діяльності залишалася незмінною: відновлення незалежної та суверенної української державності. Для її досягнення важливої ролі набувала дипломатична робота.

3. Досліджено, що у післявоєнний період зовнішньополітична діяльність УНР в екзилі проводилася завдяки «персональній дипломатії». Представникам еміграційного уряду, які проживали в різних країнах, вдалося підтримувати зв'язки з іноземними державами. Представництва ВО та його уповноважені перебували в країнах Європи, Азії, Америки, Австралії та Новій Зеландії.

4. Показано, що українські послы брали участь у роботі міжнародних конференцій, робили публікації на актуальні питання європейської політики, видавали наукові праці, якими намагалися привернути увагу світового співтовариства до української проблеми. За часів Я. Рудницького відбулося пожвавлення дипломатичної роботи. Але після його відходу від справ констатується занепад роботи ДЦ УНР на зовнішньому відтинку.

5. Встановлено, що представники ДЦ УНР в екзилі продовжували налагоджувати контакти із різними міжнародними організаціями та форумами задля привернення уваги світової спільноти до українського питання. Вони брали участь у міжнародних конференціях, подавали меморандуми та акти щодо важливих подій світової політики, офіційні звернення до МОК задля самостійної

участі України в міжнародних спортивних заходах. Зв'язок із радянською Україною підтримувався завдяки налагодженим контактам із різними радіостанціями в країнах Європи та Америки. Спостерігалась активна співпраця еміграційного уряду із українською діаспорою по всьому світі.

У 1992 році УНР проголосила своєю правонаступницею новоутворену незалежну Україну. Це подія стала кінцем існування еміграційного уряду.

Перспективні напрямки подальших досліджень – поглиблене вивчення діяльності кожного представництва та уповноваженого ВО в різних державах, просопографічний опис плеяди дипломатів ДЦ УНР в екзилі післявоєнного часу, віднайдення неопублікованих архівних документів порушеної теми та їхнє введення в науковий обіг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Джерела:

Архівні матеріали:

1. Витяг з постанови УНРади щодо Напрямків української зовнішньої політики. 11 травня 1957 р. – продовження. // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 2 зв. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/online/47-all/504--l-r.html> (дата звернення: 20.05.2018).
2. Грамота про складання повноважень і припинення діяльності ДЦ УНР в екзилі, 22 серпня 1992 р. // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 34. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/online/47-all/504--l-r.html> (дата звернення: 26.05.2018).
3. Фрагмент історичної довідки про діяльність ДЦ УНР в екзилі з 1921 по 1989 рр. Автор не встановлений. [1990-1991 рр.] // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 1–5. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/component/content/article/1089.html> (дата звернення: 26.05.2018).
4. Фрагмент Тимчасового Закону про реорганізацію Українського Державного Центру, 13 травня 1948 р. // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 11. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/component/content/article/1089.html> (дата звернення: 21.05.2018).

Відеоматеріали та періодика:

5. 1992: останній президент УНР передає Кравчуку клейноди. *Українська правда. Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/2012/01/22/69657/> (дата звернення: 24.05.2018).

6. Відбулося зібрання уряду УНР. *Свобода*. 1986. № 41. С. 1.

Збірники документів:

7. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: статті і матеріали / Зредагували Любомир Р. Винар і Наталія Пазуняк. Філадельфія; Київ; Вашингтон: Фондація ім. С. Петлюри: Веселка, 1993. 494 с.
8. Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали. 1920-1992 / Упорядник В. Яблонський. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2012. 840 с.

Праці діячів ДЦ УНР в екзилі:

9. Коваль В. Злочин Москви у Вінниці. Нью-Йорк, 1951. 55 с.
10. Коваль В. Не дискутувати, а викривати! (На тему українсько-російських відносин). Нью-Йорк, 1952. 59 с.
11. Лівицький М. Відносини Захід-Схід і проблеми поневолених Москвою націй. Мюнхен, 1975. 409 с.
12. Онацький Є. У вічному місті. Т. 2. Записки українського журналіста роки 1931-1932. Торонто: Видавництво «Новий шлях», 1981. 632 с.
13. Плав'юк Микола. Україна – життя моє. Від селянського сина – до державника. URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/plaviuk2.htm> (дата звернення: 25.05.2018)
14. Рудницький Я. В 65-річчя екзилу уряду УНР (1920-1985). Філадельфія, 1985. 24 с.
15. Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2 роками. 3-тє видання. Оттава, 1995. 96 с.
16. Світуха М. ДЦ УНР на порозі історичного рішення. *Свобода*. № 21. 1992. С. 2-3.
17. Трембіцький В. Чехо-Словаччина і Україна в минулому та у сучасності. Торонто: Вісті Комбатанта, 1997. 20 с.

2. Література:

- 18.Вовк О.Й. Політично-громадські органи Української Народної Республіки в екзилі в 1920-1992 рр. (історико-правовий аспект). *Часопис Київського університету права*. 2002. № 4. С. 65-72.
- 19.Гарнагіна С.О. Класифікація джерел з історії міжнародної діяльності екзильного центру УНР (1948-1992 рр.). *Гілея*. Вип. 61 (№ 6). Київ, 2012. С. 134-140.
- 20.Доповідь В. Яблонського. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/0223_dop.pdf (дата звернення: 29.04.2018).
- 21.Єфремова О. Фонд № 5235 «Уряд УНР в екзилі» у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2008. Вип. 11. С. 381-396.
- 22.Жабуровська М. Участь Організації Українських Націоналістів (бандерівців) у переговорах щодо консолідації українського національно-визвольного руху та створення єдиного політичного еміграційного центру. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки*. 2014. Вип. 12. С. 271-280.
- 23.Жила В. Людина, яка прагнула допомогти Україні вийти на шлях достойного розвитку. *Народна воля*. № 37. 2003. С. 5.
- 24.Кондратюк К. Степан Витвицький. *Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Уряди. Постаті*. Львів: Тріада плюс, 2013. С. 83-98.
- 25.Куропась М. Історія української еміграції в Америці. Нью-Йорк: Український музей, 1984. 99 с.
- 26.Микола Плав'юк: «...Проігнорувавши Петлюру, ми підважили б легітимність всього цього акту». URL: <https://olena-nekora.dreamwidth.org/62203.html?thread=329211#cmt329211> (дата звернення: 21.05.2018).

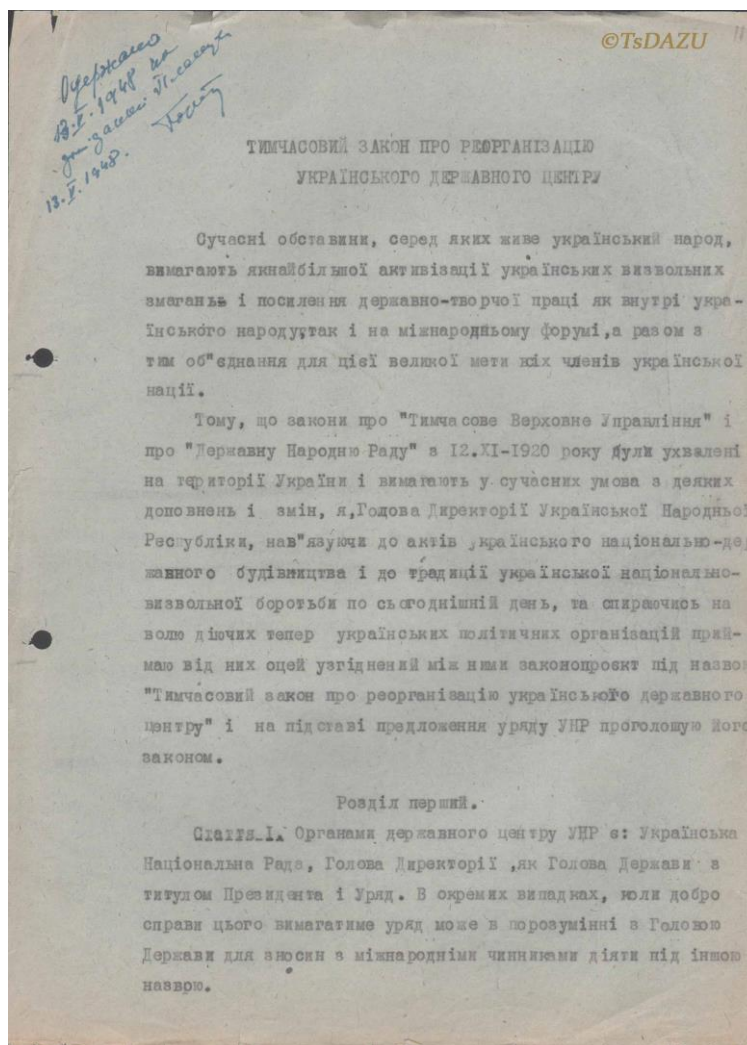

27. На пошану сімдесятиріччя народин Романа Смаль-Стоцького: Записки НТШ. Т. 177. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1963. 414 с.
28. Кучерук О. Фонд Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі (ДЦ УНР) в Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВОВ). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог; Торонто; Нью-Йорк: Національний університет «Острозька академія», Світова Наукова Рада Світового Конгресу Українців, Українське Історичне Товариство, 2005. С. 163-168.
29. Недужко Ю. Боротьба української діаспори за демократію та державну незалежність України (кінець 70-х – початок 90-х років XX століття). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*. 2008. Вип. 11. С. 90-112.
30. Незалежність в екзилі. Історія української діаспори [Відеопроект] / Wild Fox Film, Архів української діаспори. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K3uLjDPneuc> (дата звернення: 30.04.2018).
31. Носко-Оборонів Т. Ярослав Богдан Рудницький. Оттава, 1992. 48 с.
32. Панова І.Ю. Еволюція правового становища ДЦ УНР в екзилі. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 61. С. 71-77.
33. Панова І.Ю. Утворення Державного Центру УНР в екзилі: політико-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 78-85.
34. Плав'юк М. Діаспора на захисті прав людини в Радянській Україні. *Україна дипломатична*. Вип. 2. Київ, 2002. С. 306-312.
35. Яблонський В. «Конституція» Державного Центру УНР в екзилі у 1948-1992 рр. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років*. 2014. Вип. 10. С. 330-348.
36. Salsky, George. Ukrainians in the United Kingdom: online-encyclopedia. URL: <http://www.ukrainiantheuk.info/eng/02/salsky-e.htm> (Last accessed: 11.05.2018).

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Фрагмент Тимчасового Закону про реорганізацію Українського Державного Центру, 13 травня 1948 року

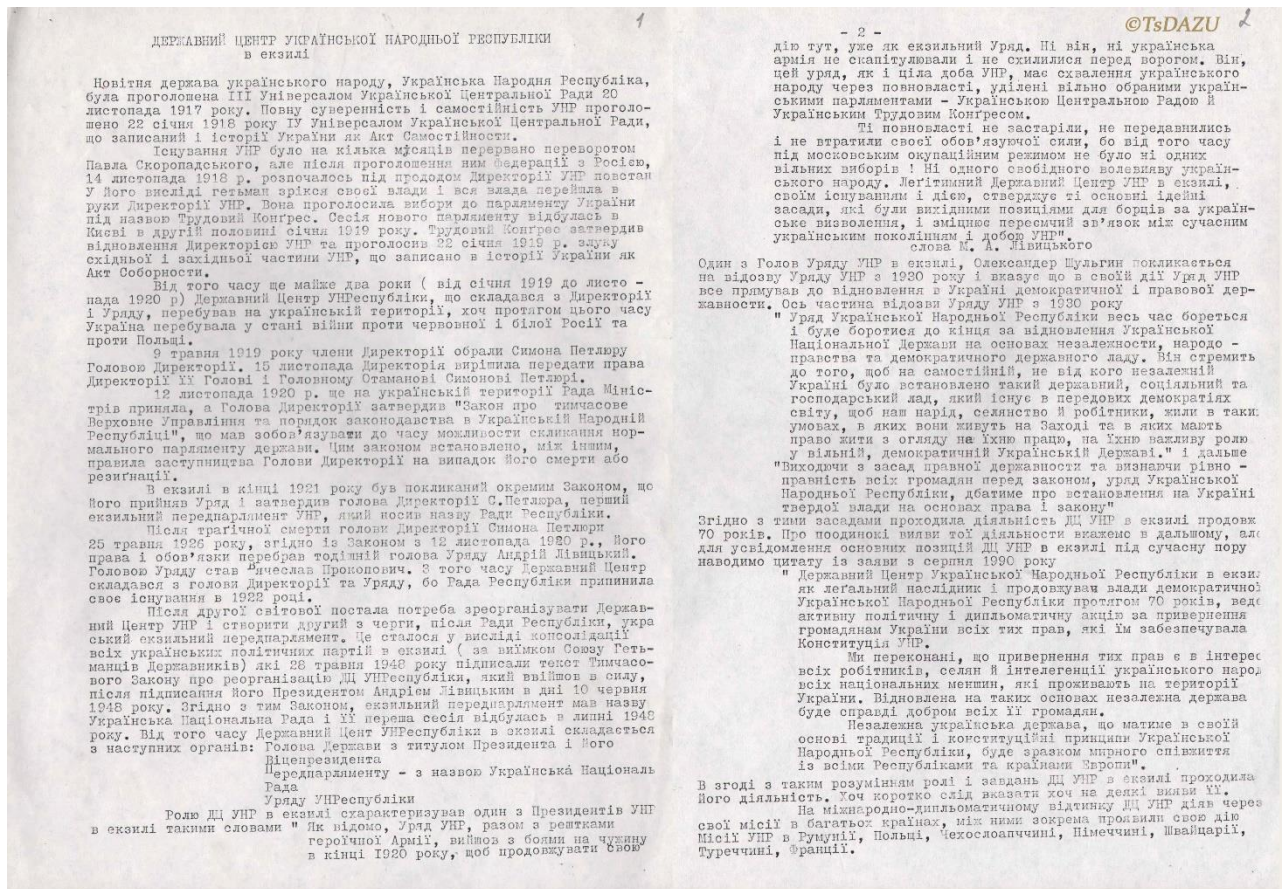

Джерело:

Фрагмент Тимчасового Закону про реорганізацію Українського Державного Центру, 13 травня 1948 р. // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 11. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/component/content/article/1089.html> (дата звернення: 21.05.2018).

Додаток 2.

Фрагмент історичної довідки про діяльність ДЦ УНР в екзилі з 1921 по 1989 рр.

Джерело:

Фрагмент історичної довідки про діяльність ДЦ УНР в екзилі з 1921 по 1989 рр.

Автор не встановлений. [1990–1991 рр.] // ЦДАЗУ (Центральний державний

архів зарубіжної українці). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 1–5. URL:

<http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/component/content/article/1089.html>

(дата

звернення: 26.05.2018).

Додаток 3.

Передача повноважень Президентом УНР в екзилі М. Плав'юком Президенту України Л. Кравчуку. Київ, 22 серпня 1992 р.

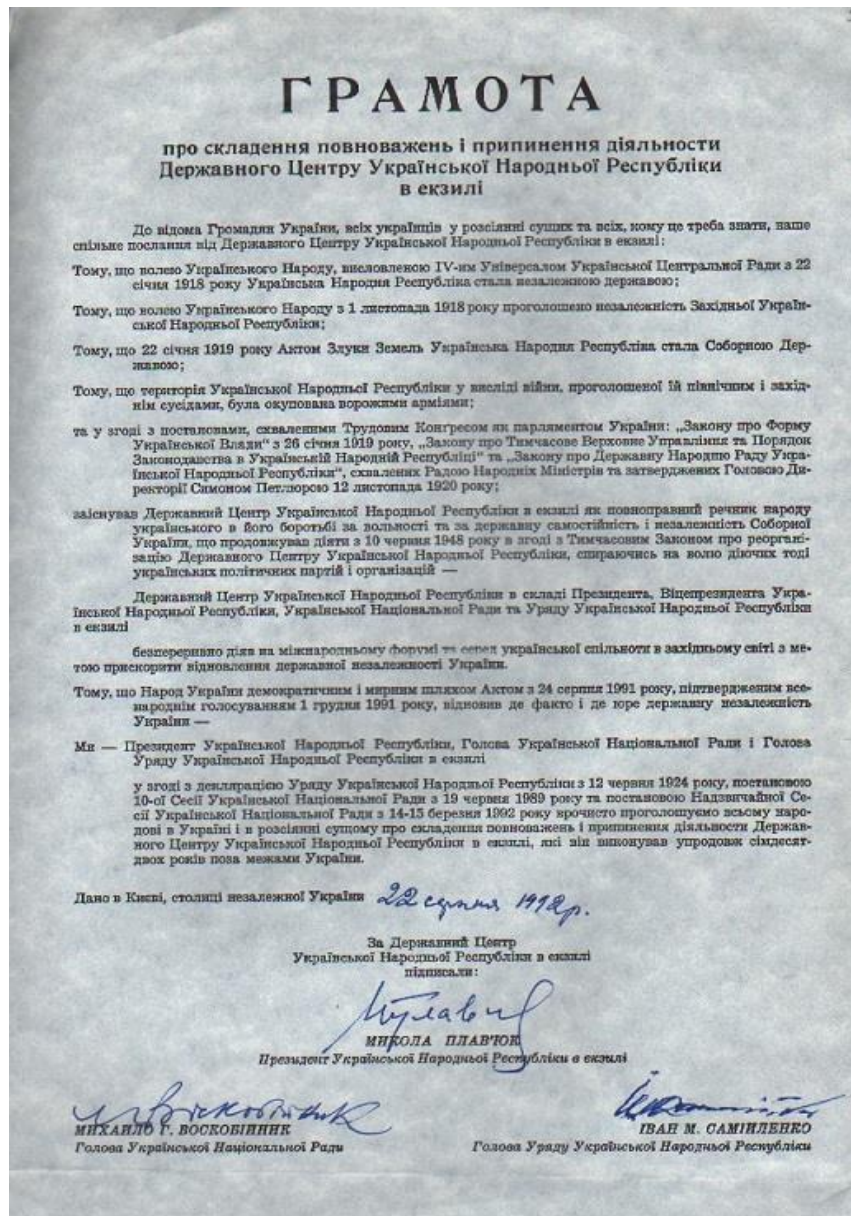

Джерело:

Фото. Передача повноважень Президентом УНР в екзилі М. Плав'юком Президенту України Л. Кравчуку. Київ, 22 серпня 1992 р. // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Бібл. Ф. 3. Інв. № 26030. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/online/47-all/504--l-r.html> (дата звернення: 23.05.2018).

Додаток 4.

Грамота про складання повноважень і припинення діяльності ДЦ УНР в екзилі,
22 серпня 1992 р.

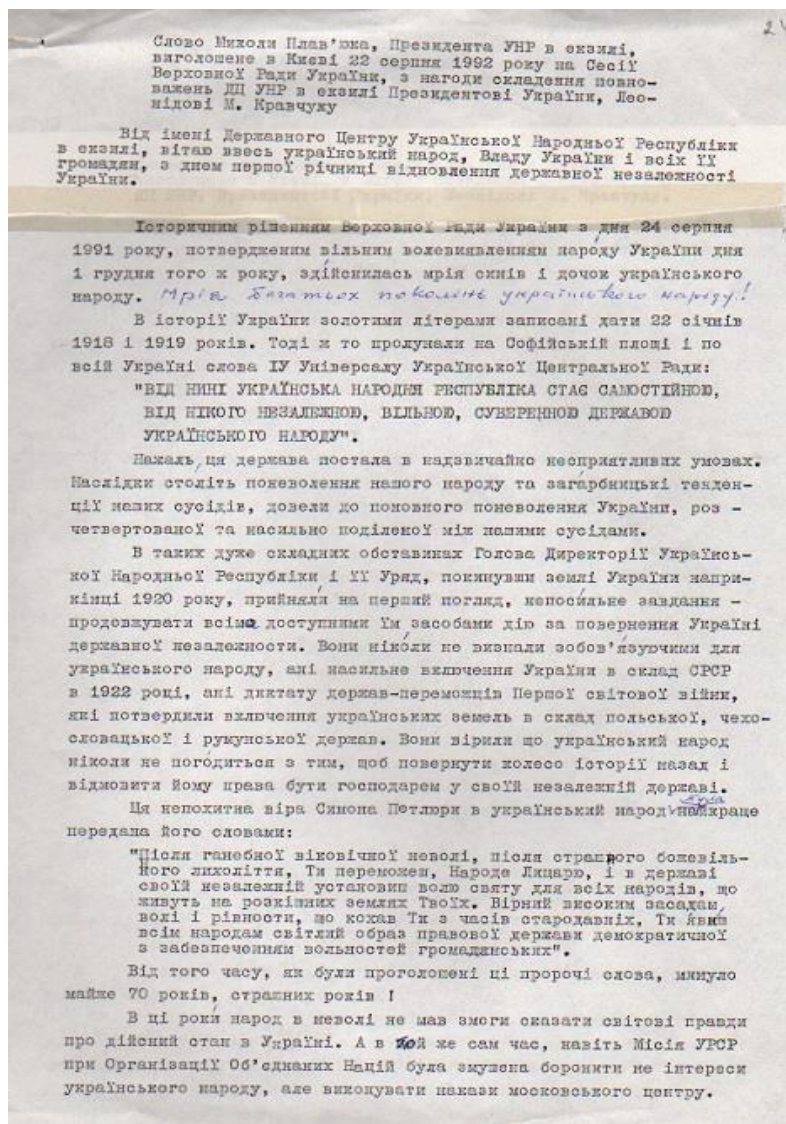

Джерело:

Грамота про складання повноважень і припинення діяльності ДЦ УНР в екзилі,
22 серпня 1992 р. // ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної
україніки). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 34. URL:
<http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/online/47-all/504--1-r.html> (дата звернення:
26.05.2018).

Додаток 5.

Виступ М. Плав'юка на Сесії Верховної Ради України з нагоди складання повноважень ДЦ УНР в екзилі Президентів України Л. Кравчуку, 22 серпня 1992 р.

Джерело:

Виступ М. Плав'юка на Сесії Верховної Ради України з нагоди складання повноважень ДЦ УНР в екзилі Президентів України Л. Кравчуку, 22 серпня 1992 р. ЦДАЗУ (Центральний державний архів зарубіжної україніки). Ф. 35. Оп.

1. Спр. 70. Арк. 24. URL: <http://tsdazu.gov.ua/index.php/ua/online/47-all/504--1-r.html> (дата звернення: 27.05.2018).

АНОТАЦІЯ

до наукової роботи під шифром «*Diplomatia Incognita*»

Актуальність теми дослідження. У 2017 році відзначалося 100-річчя української дипломатії. Було проведено низку конференцій, видано відповідні тематичні збірники, влаштовано виставки документів тощо. Сучасна Україна має низку проблем. Анексія Криму, військові дії в Донецькій та Луганській областях, відхід від європейського вектору розвитку та орієнтація на Росію в період президентства В. Януковича стали причиною багатьох дипломатичних фіаско теперішньої української зовнішньополітичної служби. У зв'язку з цим привертає до себе досвід дипломатичної діяльності ДЦ УНР в екзилі у післявоєнний період (1948-1992 рр.). Його існування та різнобічна діяльність на міжнародному відтинку стали свідченням неперервності вітчизняного державотворення в ХХ сторіччі на тлі більшовицького контролю території України, своєрідним проявом національно-визвольного руху на світовій арені. І саме на подібних уроках історії можна уникнути помилок дипломатії у проведенні зовнішньої політики суверенної та незалежної України на сучасному етапі.

Мета дослідження полягає у висвітленні дипломатичної діяльності ДЦ УНР в екзилі у 1948-1992 роках. Реалізація поставленої мети передбачає **завдання** дослідити: 1) історію вивчення тему, джерельну базу дослідження; 2) інституційну структуру діяльності ДЦ УНР в екзилі у 1948-1992 роках; 3) діяльність представництв ВО ДЦ УНР в країнах Європи, Азії та Америки, Австралії і Нової Зеландії; 4) особливості «персональної дипломатії» представників УНР; 5) контакти з міжнародними організаціями, форумами та громадськими утвореннями.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціально-історичні методи дослідження. Із загальнонаукових ми спиралися на методи синтезу та аналізу, історичний та логічний. Покращенню наукового дослідження сприяло використання спеціально-історичних методів роботи: хронологічного, історико-порівняльного, історико-типологічного.

Загальна характеристика роботи. *Об'єктом дослідження є діяльність УНР на еміграції, а його предметом – зовнішньополітична діяльність ДЦ УНР у 1948-1992 роках. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із 1948 року до 1992 рр. Це був останній період діяльності ДЦ УНР в екзилі. Адже його активна діяльність відновила після завершення Другої світової війни лише в 1948 році і припинилася в 1992 році, коли М. Плав'юк визнав Україну правонаступницею УНР. Географічні рамки дослідження охоплюють країни, в яких розгорнули зовнішньополітичну діяльність представники екзильного уряду УНР. Джерельну базу роботи становлять архівні матеріали, мемуарна література, документи, преса, листування дипломатів УНР в екзилі. Вони містять багато інформації про зовнішню політику та міжнародні зв'язки ДЦ УНР. Серед них особливий інтерес викликають листування та мемуари Я. Рудницького, М. Лівницького, М. Світухи, М. Плав'юка та ін.. Новизна роботи полягає в тому, що вперше було комплексно висвітлено зовнішньополітичний напрямок діяльності ДЦ УНР в екзилі у 1948-1992 роках. До цього часу у вітчизняній історичній науці немає відповідних наукових розвідок. Постановка теми дослідження є новою. Структура роботи складена відповідно до орієнтації задля вирішення мети і поставлених завдань дослідження. Конкурсна робота складається із вступу, чотирьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел та літератури (36 позицій) і додатків. Загальний обсяг роботи – 38 сторінок. Апробація отриманих результатів дослідження: окремі аспекти заявленої теми обговорювалися на 2-х наукових конференціях (міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених; університетських Днях Науки) та студентських англomовних наукових читаннях в університеті. Публікації: основні положення роботи були відображені в 3 наукових публікаціях (1 стаття та 2 тез).*

Ключові слова: ДЦ УНР в екзилі, еміграційний уряд УНР, неофіційне представництво, посол, українська еміграція, Ресорт зовнішніх справ, дипломатична діяльність, зовнішньополітична служба, Ярослав Рудницький, Микола Плав'юк.